

TALLINNA ÜLIKOOL

Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut
Sotsiaalse stratifikatsiooni osakond

TöökõrgEEL toimetised nr. 1/2010

EESTI TÄISKASVANUD ÕPPIJA HOIAKUD JA KOGEMUSED

Eve-Liis Roosmaa
Auni Tamm
Triin Roosalu

Primus

ELLU VIIB SIHTASUTUS
ARCHIMEDES

See artikkel on avaldatud

Roosmaa, Eve-Liis; Tamm, Auni; Roosalu, Triin (2010). *Täiskasvanud õppijate hoiakud ja kogemused Euroopa riikide andmete põhjal*. Rmt Roosalu, Triin (Toim.). Kolmekesi elukestvas õppes: õppija, kool ja tööandja (19-32). Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda. Kättesaadav ka online- versioonina www.andras.ee

Saateks

Primuse toel võtsid Tallinna Ülikooli sotsioloogid Triin Roosalu, Auni Tamm ja Eve-Liis Roosmaa uuesti ette professor Ellu Saare poolt Euroopa Komisjoni 6. teadusprogrammis algatatud mahuka rahvusvahelise uuringuprojekti “Elukestev õpe 2010: tasemehariduse roll elukestval õppel põhineva ühiskonna tagamisel (vt <http://LLL2010.tlu.ee/>)” käigus kogutud andmed ja otsisid vastuseid küsimustele, mis algselt uurijate tähelepanu keskmest kõrvale jäid. SA Archimedese vahendusel Primuse programmi raames Euroopa Sotsiaalfondi ressurssidega kaasrahastatud üliõpilasgrandiga ette võetud uuringuprojekt “Täiskasvanud kõrgharidust omandamas: õpingute ühildamine töö ja eraeluga”, lühemalt TAAS KOOLIS, kestis poolteist aastat ja jõudis äsja lõpule.

Miks see teema praegu oluline on?

Esiteks tuleb haridussüsteemil tänapäeva kiiresti muutuvast maailmast kujunevast õppivas ühiskonnas noorte esmase väljaõppe kõrval järjest enam orienteeruda kord juba haridussüsteemist lahkunud, ent sinna tagasi tulnud täiskasvanud õppijaile. Tuleb ka tõdeda, et mitmed ajalooliselt täiskasvanud õppijale omased jooned iseloomustavad tänapäeva Eestis suurt osa neist noortest, kes kõrgkoolist alles esmast väljaõpet taotlevad (nt paljud põhiõppe tudengid töötavad õppimise kõrval), niisiis võib täiskasvanud õppijate kohta kehtiv heita valgust kogu õppijakontingendile.

Meil olid kasutada nelja tüüpi andmed. 2007. aastal korraldati 13 riigis, sealhulgas Eestis mahukas küsitlusuuring, mis hõlmas Eestis enam kui tuhandet täiskasvanut, kes on kunagi jäänud õpingutest kõrvale vähemalt kaheks aastaks, kuid kes parajasti põhi-, kesk-, kutse- või kõrghariduse tasemel taas tasemeharidust omandavad. Samal ajal intervjueriti nende koolide esindajaid, kus vastajad õppisid, et paremini mõista koolide hoiakut ja panust täiskasvanud õppijate õpingute sujumisel. Kolmandaks tehti süvaintervjuud seitsme väikese või keskmise suurusega eraettevõtte töötajatega, kes parajasti ise tööga samaaegselt koolis käivad. Neljandaks intervjueriti nendes ettevõtetes mõnd juhtkonna esindajat, uurides lähemalt nende personali arendamise strateegiaid ja hoiakuid elukestva õppe suhtes. Mõistagi on nende andmete toel võimalik välja tuua terve hulk erinevate valdkondade jaoks olulisi tulemusi. Oleme projekti raames tehtud töid avaldanud eestikeelses kogumikus “Kolmekesi elukestvas õppes” (Roosalu 2010, kättesaadav ka elektrooniliselt www.andras.ee) ja ingliskeelses raamatus “Learning in Transition” (Kozlovskiy, Vöormann, Roosalu 2010).

Käesolev artikkel on tööversioon analüüsist, mis mõeldud avaldamiseks kogumikus „Kolmekesi elukestvas õppes”. Head kaasamõtlemist!

Triin Roosalu

Sisukord

Saateks.....	3
Analüüsi aluseks olevad uuringud	5
Hoiakud täiskasvanuna õppimise suhtes Euroopas haridustasemete lõikes7	
Töötavate ja mittetöötavate täiskasvanud õppijate hoiakud õppimise suhtes Eestis	10
Töö ja õpingute ühitamise positiivsed küljed töötaja jaoks	11
Töö ja õpingute ühitamise negatiivsed küljed töötaja poolt vaadatuna	13
Õppimise põhjendamine	14
Kui veendunud ollakse õpingute edukas lõpetamises?	22
Õpingutega seotud probleemid.....	23
Pere, sõprade ja tööandja toetus.....	26
Autoritest.....	29

Analüüsi aluseks olevad uuringud

Meie täiskasvanud õppijate analüüs tugineb kahele uuringule.

2007. aastal viidi sama projekti raames läbi kvantitatiivne uuring “Täiskasvanud õppijad formaalharidussüsteemis”. Uuringus küsitleti Eestis ja veel 12 Euroopa riigis formaalharidussüsteemis õppivaid täiskasvanuid, igas riigis umbes tuhandet inimest. Täiskasvanute hariduse raames on küll laia kõlapinda leidnud nt koolitustel osalemine, kuid selles uuringus keskendusime just neile, kes on pärast paariaastast eemal olemist läinud tagasi kooli omandama põhi-, kesk-, kutse- või kõrgharidust. Vastajad valitigi kõigilt haridustasemetelt, et võrrelda ka eri haridusastmetel õppijate kogemust. Küsitlusega püüdsime teada saada, millistel põhjustel otsustati õpinguid jätkata, missugused on täiskasvanute õppimist soodustavad ja takistavad/raskendavad tegurid, kuivõrd täiskasvanu tunneb ja teadvustab end õppijana, kui suured on õpingutega seotud kulud ja kes need kannab, milliseid soodustusi pakutakse, kuivõrd paindlik on õppetöö jms.

Uuringut “Täiskasvanud õppijad formaalharidussüsteemis” asuti ette valmistama 2006. aasta kevadel. Andmeid koguti peamiselt 2006/07. õppeaasta kevadel ja osaliselt 2007/08. õppeaasta sügisel. Ankeetküsimustik õppijaile sisaldas ülevaadet õppija varasemast haridusest, osalemisest tasemehariduses praegu, samuti tema taustaandmeid (vanus, sugu jne) ning infot teistest tema tegevustest õppimise kõrval.

Meie uuringus kasutatud “täiskasvanud õppija” definitsiooni kohaselt ei ole täiskasvanud õppijale seatud mingit vanusepiiri (ei alumist ega ülemist). Oleme lähtunud sellest, et ta antud hetkel omandab tasemeharidust ja et mingil ajal tema elu jooksul on tal õpingute vahel olnud vähemalt kaks aastat pausi. Erandiks olid põhikoolis õppijad, kelle puhul me Eestis ei seadnud kaheaastase pausi nõuet, nendel defineeris täiskasvanu staatuse see, kui õppija oli päevaõppest liikunud täiskasvanute gümnaasiumi raames mingisse muusse õppevormi. Uuringu eesmärgiks oli leida igas riigis 1000 vastajat, sealhulgas igal haridustasemel õppijate seast 250. Esmalt valiti koolid, siis kontakteeruti kooli esindajatega ja intervjueriti neid, seejärel võeti uuringus osalemiseks ühendust koolis õppivate täiskasvanutega. Kokkuvõttes kujunes Eesti valimi suuruseks 1146 vastajat (vt jaotust tabelis 2).

Tabel 2. Uuringu “Täiskasvanud õppijad formaalharidussüsteemis 2007” Eesti valim praeguste õpingute haridustaseme lõikes

	Oli kavas küsitleda	Tegelikult küsitletud
Alg- ja põhihariduse omandajad (ISCED 1+2)	250	343
Keskhariduse tasemel õppijad (ISCED 3)	250	295
Kutsehariduse omandajad (ISCED 4)	250	251
Kõrghariduse tasemel, sh magistriõppes, õppijad (ISCED 5+6)	250	257
KOKKU	1000	1146

Andmete töötlemine viidi lõpule 2009. aasta suveks. Selleks ajaks oli loodud ühine andmebaas, mis sisaldas teavet ligi 13 000 täiskasvanud õppija kohta kokku 13 Euroopa riigist. 2009. aasta suveks oli juba olemas riikide andmete esialgne analüüs ja alustati võrdleva analüüsiga, tuginedes nii ühisele andmebaasile kui ka osalevate maade teadlaste tehtud esmasele analüüsile oma riigi kohta.

Uuringu eesmärgi võib lühidalt kokku võtta järgmiselt: määratleda formaalhariduse roll elukestvas õppes osalemise julgustamisel ja toetamisel, osalemise ebavõrdsuse vähendamisel ja sotsiaalse sidususe suurendamisel. Selle uuringu läbivaks teemaks on täiskasvanud õppijate hoiakud elukestva õppe osas, nende motiivid õpingute jätkamiseks tasemeõppes, veendumus, et alustatud õpingud edukalt lõpetatakse, ning rahulolu õpingute käigu ja selle tulemiga. Kogutud andmete põhjal on võimalik selgitada, mil määral täiskasvanud õppijad neis seisukohtades erinevad, kas erinevused on seletatavad erineval haridustasemel õppimisega või tulenevad eelkõige täiskasvanud õppijate erinevast taustast (mikrotaseme näitajad), ja kas haridusinstitutionid vähendavad neid erinevusi (mesotaseme näitajad).

Täpsemalt saame õppijate vaadet õpingute ja töö ühitamise positiivsete ja negatiivsete külgede kohta iseloomustada tasemehariduse omandajatega ettevõtetes läbi viidud süvaintervjuudele tuginedes. 2008. aastal korraldati projekti “Elukestev õpe 2010” osana 12 projektis osalevas riigis uuring “Väikeettevõtete panus elukestval õppel põhineva ühiskonna ülesehitamisel”. Eestis hõlmas uuring 7 tootmis- ja teenindussektori ettevõtet. Siinses osas on kasutatud andmeid, mis saadi 12 tasemeõppes osalejaga läbi viidud intervjuudest, mida analüüsiti esmalt lähtuvalt projekti LLL2010 eesmärkidest ja seejärel täiendavalt

uuringuprojekti “TaasKoolis” ülesandeid silmas pidades. Kõik 12 intervjuueeritavat omandas kas kutseõppeasutuses või kõrgkoolis rakenduskõrgharidust, õppis bakalaureuse- või magistriõppes. Seega iseloomustab järgnev õpingute ja töö ühitamise pluss- ja miinuspoolt just kõrghariduse omandajate vaatevinklist.

Hoiakud täiskasvanuna õppimise suhtes Euroopas haridustasemete lõikes

Projekt “Elukestev õpe 2010” keskendub eelkõige sellele, kuidas madalama haridusega õppijad tulevad toime tasemehariduse omandamisega täiskasvanuna – kas nende arusaamad täiskasvanuõppest ja kogemused õppimisel erinevad kõrgemate haridustasemete omandajate arusaamadest ja kogemustest.

Tabel 3. Õppimise kohta käivate väidetega nõustumine haridustasemete lõikes ISCED97¹ järgi: hinnangute keskmine skaalal 1–5 ja standardhälve

	ISCED 1+2 keskmine (St.D.)	ISCED 3 keskmine (St.D.)	ISCED 4 keskmine (St.D.)	ISCED 5+6 keskmine (St.D.)	KOKKU keskmine (St.D.)
Mulle meeldib õppida koos teistega	4,07 (0,97)	3,98 (1,01)	4,13 (0,93)	3,93 (1,02)	4,02 (0,99)
Mulle ei meeldi õppimine (+)	3,86 (1,13)	3,93 (1,08)	4,08 (1,01)	4,08 (1,02)	3,99 (1,06)
Mul on kõrini õpetajatest/õppejõududest ja tundidest (+)	4,04 (1,06)	4,15 (1,00)	4,20 (0,95)	4,16 (0,96)	4,14 (0,99)
Edukatel inimestel ei ole vaja täiskasvanuna õppida (+)	3,94 (1,12)	4,21 (1,02)	4,25 (0,96)	4,28 (0,98)	4,18 (1,03)
Täiskasvanuharidus on peamiselt vaid nende jaoks, kellel ei ole midagi paremat teha (+)	4,03 (1,13)	4,35 (0,99)	4,44 (0,89)	4,48 (0,87)	4,33 (0,99)
Tööandjate poolt töötajate koolituseks kulutatud raha läheb asja ette	3,94 (1,08)	4,12 (1,04)	4,17 (1,03)	4,17 (0,96)	4,10 (1,03)
Täiskasvanuharidus aitab elada täisväärtuslikumalt	4,16 (0,96)	4,19 (0,93)	4,21 (0,92)	4,11 (0,89)	4,16 (0,92)
Täiskasvanuharidus on oluline aitamaks inimestel toime tulla elus aset leidvate muutustega	4,07 (0,97)	4,07 (0,93)	4,07 (0,92)	3,95 (0,93)	4,04 (0,94)
Õpingute jätkamine tõstab mu enesehinnangut	4,23 (0,92)	4,23 (0,94)	4,28 (0,90)	4,13 (0,93)	4,21 (0,93)

Allikas: arvutused projekti LLL2010 uuringu “Täiskasvanud õppijad formaalharidussüsteemis” põhjal

Ülevaate sellest, kuidas meie uuringus osalenud Euroopa riikide täiskasvanud õppijad edasiõppimisest mõtleavad ning mil moel see erineb vastavalt praeguste õpingute tasemele, annab tabel 3.

¹ Vt ISCED 97 vasteid lisas 1 tabelis A

Kuidas siis koolipinki naasnud täiskasvanud ise elukestvat õpet hindavad? Üldiselt meeldib teistega koos õppimine põhi- ja kutseharidust omandavatele täiskasvanutele veidi rohkem kui kesk- või kõrghariduse omandajatele. Enamikule täiskasvanutest, kes tegi ise otsuse haridusteed jätkata, on õppimine meeltemööda; erandiks on mõned põhihariduse omandajad, kes on õppimisest vähem innustunud. Eelkõige Eestis ja Venemaal torkab silma see, et põhihariduse omandajad suhtuvad õppimisse vähem optimistlikult kui kõrgematel haridustasemetel õppijad. Selle põhjuseks võib olla asjaolu, et ilmselt jätsid mõned madalamatel tasemetel haridusteed jätkavad täiskasvanud kooli pooleli üsna noorena ja seetõttu on nende suhtumine õppimisse negatiivsem. Kutse- ja kõrgharidust omandavad täiskasvanud on õpitavast erialast tõenäoliselt rohkem huvitatud ja kasutavad omandatud teadmisi ka (tulevases) töös. Isegi õpetajad võivad kõrgematel haridustasemetel õppijatesse paremini suhtuda, sest ei näe neis (endisi) kooli poolelijätjaid või läbikukkujaid.

Õppijate erinevused ilmnevad kõige selgemalt suhtumises väidetesse “edukatel inimestel ei ole vaja täiskasvanuna õppida” ning “täiskasvanuharidus on peamiselt vaid nende jaoks, kellel ei ole midagi paremat teha”. Esimese väite puhul ei olnud erinevate haridustasemetel omandajate vahel olulisi erinevusi Belgias, Tšehhis, Eestis ja Leedus, teise väite puhul puudusid erinevused Eestis, Leedus ja Sloveenias eri tasemel õppivate täiskasvanute vahel. Kõigis teistes uuritud riikides on siin haridustasemetel löikes erinevused. Enamik põhihariduse omandajatest suhtub nendesse väidetesse negatiivsemalt, nõustudes nendega rohkem kui kõrgema haridustaseme omandajad. Et nad ise on parajasti täiskasvanuna õppijad, jääb mulje, et neile endile ei tundu see, mida nad teevad, niivõrd väärtuslikuna kui just hädavajalikuna. Näib, et nende seas on enam selliseid, kes väärtustavad haridust tööriistana, mis annab juurdepääsu kindlale positsioonile ühiskonnas, ja kui see on saavutatud, siis ei ole edasiõppimisel mõtet. Võib ka oletada, et põhihariduse omandajate arvates need väited küll kehtivad, kuid ei käi nende endi kohta, millest võib järeldada, et nad ei pea end edukaks (“jah, edukatel ei ole vaja õppida, aga minul on”) või siis ei samasta end täiskasvanud õppijaga. Võimalik näiteks, et nendes riikides ei ole tasemehariduse omandamine (eriti põhihariduse tasemel) nii levinud, ja vastaja arvates hõlmab see liigitus pigem koolituskursustel osalejaid.

Kesk-, kutse- ja kõrgharidust omandavad täiskasvanud on ka varmamad uskuma, et “tööandjate poolt töötajate koolituseks kulutatud raha läheb asja ette”. See võib tähendada, et põhihariduse omandajatel on tööturul vähem kogemusi ja kui nad siiski töötavad, on vähem

töenäoline, et neile kui lihttöötajatele koolitust pakutakse. Tšehhis, Venemaal, Šotimaal ja Sloveenias erinevad madalamail haridustasemel õppijate arvamused kõrgematel tasemetel õppijate omadest oluliselt. Belgia põhihariduse omandajad paistavad silma seetõttu, et nad nõustuvad selle väitega sagedamini. Eelkõige torkavad aga silma kõrghariduse omandajad Eestis, kes on madalamatel haridustasemetel õppijatest oluliselt sagedamini veendunud, et töötajate koolitusele tasub kulutada.

Kõrgematel haridustasemetel õppijad nõustuvad veidi vähem väidetega “täiskasvanuharidus aitab elada täisväärtuslikumalt” ja “täiskasvanuharidus on oluline aitamaks inimestel toime tulla elus aset leidvate muutustega”. Niisiis võib oletada, et nende usk õppimise praktilisse kasusse on teistest väiksem. Samuti nõustuvad kõrghariduse omandajad mõnevõrra vähem väitega “õpingute jätkamine tõstab mu enesehinnangut”. Võib eeldada, et kõrgharidust omandavate inimeste enesehinnang on juba üsna kõrge (kas nende seisundi tõttu tööturul või seetõttu, et nad on juba soetanud endale kodu ja pere). Ka Eestis ja Leedus toetavad kutse- ja kõrgharidust omandavad õppijad väidet veidi rohkem, kuid haridustasemetel vahel olulisi erinevusi pole. Kõnealuse kolme väitega nõustumisel on erinevused erinevat haridustaset omandavate õppijate vastustes kõige suuremad väite puhul, mille kohaselt aitab täiskasvanuharidus inimestel toime tulla elus aset leidvate muutustega. Seega nõustuvad Belgias, Iirimaal ja Tšehhis kõrghariduse omandajad kõnealuse väitega teistest rohkem, Norras nõustuvad põhihariduse omandajad väitega teistel haridustasemetel õppijatest rohkem ja Venemaal nõustuvad kesk-, kutse- ja kõrghariduse omandajad väitega rohkem kui põhihariduse omandajad.

Tuues välja just põhihariduse tasemel õppijate hoiakute erinevust teistest, on huvitav jälgida, millistes riikides erineb nende suhtumine teiste omast oluliselt. Lisas 1 tabelist 4 on näha, et Venemaa täiskasvanud õppijate suhtumine elukestvasse õppesse on kõige erinevam ja peaaegu kõikide väidete puhul (nt “mulle meeldib õppida koos teistega”) on nende suhtumine negatiivsem. Sloveenias on põhihariduse omandajate suhtumine negatiivsem umbes poolte väidete puhul. Teistes riikides on põhihariduse omandajate suhtumine elukestvasse õppesse kõrgematel haridustasemetel õppijate omast oluliselt negatiivsem ainult ühe-kahe väite puhul.

Töötavate ja mittetöötavate täiskasvanud õppijate hoiakud õppimise suhtes

Eestis

Tundub, et üldine suhtumine elukestvasse õppesse on üsna positiivne nii töötavate kui ka mittetöötavate õppijate seas: elukestvat õpet toetas 65–93% täiskasvanud õppijatest (tabel 5).

Lõviosa Eesti vastajatest, sõltumata sellest, kas tegemist oli töötava või mittetöötava õppijaga, ei nõustunud väitega, et “täiskasvanuharidus on peamiselt vaid nende jaoks, kellel ei ole midagi paremat teha”. Seega võib eeldada, et õppijad elavad enda arvates kiiret elu. Veidi enam töötavaid õppijaid ei nõustu väitega, et edukatel inimestel pole täiskasvanuharidust vaja (90% vs. 80%), kuid see võib olla seotud nende endi seisundiga: töötamine ja samal ajal õppimine aitab neil mõista, et edukus ei tähenda tingimata seda, et rohkem pole õppida vaja.

Enamik ehk 80% täiskasvanud õppijatest tunneb, et õpingute jätkamine annab neile parema enesetunde – huvitav tulemus, kui võtta arvesse raskusi, millega tasemehariduses osalev õppija tegelikult kokku puutub, ja lisada neile töökoormus. See tundub kinnitavat varasemat oletust, et täiskasvanud (töötavad) õppijad oskavad oma aega paremini kasutada.

Tabel 5. Nõustumine elukestvat õpet käsitlevate väidetega vastajate hõiveseisundi lõikes (%)

Väide	Hoiak	Töötab	Ei tööta	KOKKU (%)	KOKKU (N)
Täiskasvanuharidus on peamiselt vaid nende jaoks, kellel ei ole midagi paremat teha	Ei nõustu	93	87	90	990
Edukatel inimestel ei ole vaja täiskasvanuna õppida	Ei nõustu	90	80	85	931
Õpingute jätkamine tõstab mu enesehinnangut	Nõustun	89	82	85	939
Tööandjate poolt töötajate koolituseks kulutatud raha läheb asja ette	Nõustun	84	76	80	878
Mulle meeldib õppida koos teistega	Nõustun	82	78	80	877
Täiskasvanuharidus on oluline aitamaks inimestel toime tulla elus aset leidvate muutustega	Nõustun	82	76	79	869
Täiskasvanuharidus aitab elada täisväärtuslikumalt	Nõustun	81	74	78	853
Mulle ei meeldi õppimine	Ei nõustu	76	65	70	771

Allikas: arvutused projekti LLL2010 uuringu “Täiskasvanud õppijad formaalharidussüsteemis” põhjal

Töötavad õppijad nõustuvad veidi enam väitega “tööandjate poolt töötajate koolituseks kulutatud raha läheb asja ette”, samas kui mittetöötavad õppijad kalduvad olema selles suhtes skeptilisemad (84% vs. 76%). Mõlemad rühmad kinnitavad siiski, et neile meeldib koos teistega õppida, ning 76%-le töötajatest ja 65%-le mittetöötajatest õppimine üldiselt meeldib.

Töö ja õpingute ühitamise positiivsed küljed töötaja jaoks

Õppijate vaatepunkte õpingute ja töö ühitamise positiivsete ja negatiivsete külgede kohta saame täpsemalt iseloomustada tasemehariduse omandajatega ettevõtetes läbi viidud süvaintervjuudele tuginedes, seda tulenevalt vastajate profiilist just kõrghariduse tasemel õppijate seisukohast.

Uuringus osalejad tõid õpingute ja töö ühitamise positiivseid aspekte oluliselt sagedamini esile kui negatiivseid. Ühelt poolt võib seda seletada kohanemisega: kõik intervjueeritavad olid töötanud ja samal ajal õppinud enam kui aasta. Teisalt oli suuremal osal juhtudest tegemist õpitava erialaga lähedase või otseselt erialase tööga, mis loob võimalused kahe poole ühendamisel tekkivaks sünergiaks, millel on positiivne mõju nii õpingutele kui ka tööle.

Õpingute suhtes tõid osalejad välja positiivseid momente sõltuvalt sellest, kas õpitav eriala on tehtava tööga seotud.

Juhul kui eriala on tööga (otseselt või ka kaudselt) seotud, on õppijal oma töös vajalike teadmiste ja oskuste näol olemas kontekst, kuhu koolis õpitav paigutub. See loob positiivse tausta valikute tegemiseks õpitava seast, uue teabe kinnistamiseks ning täiendava info ja lahenduste otsimiseks.

- *Mitte kõik õppekavas pole oluline. Eelneva töökogemusega oleks olulise/ebaolulise vahele raske piiri tõmmata.*
- *Õppejõu edastatav ja ise loetavad õppematerjalid asetuvad konkreetseesse konteksti, mis võimaldab õpitaval paremini kinnistuda.*
- *Oskus küsida, probleeme tõstatada. Mõnikord on õpitav liiga üldine või, vastupidi, ülemäära üksikasjalik. Tänu töökogemusele on koolis julgus ja oskus küsida, täpsustada.*
- *Õpingutes annab eelise tootmise tundmine. Need, kes otse koolist on tulnud, ei saa aru, miks nad siin on ja seda asja õpivad, nad ei suuda teemat arendada, seminarides kaasa rääkida.*

Mõnikord jõuavad uuendused või uus tehnoloogia töökohta kiiremini kui kooli:

- *Töö arvutifirmas on kindlasti suur pluss, sest siin töötad kogu aeg turule jõudvate uute tehnoloogiatega. Saad kohe ise puutada kõike seda, mis Eestisse jõuab, vaadata, nendega töötada. Oled asjadega kursis ... just uuendustega oma erialal.*

Lisaks võimaldab erialane või eriala lähedane töö mõningates ainetes lihtsamini toime tulla tänu sellele, et nii mõnedki asjad on enne töötades selgeks saanud.

See ei tähenda siiski, et täiskasvanud õppija eesmärk oleks igal juhul võimalikult kiiresti ja vähese vaevaga õpingud läbida. Tänu sellele, et töö kõrvalt õppimisse panustatakse ise nii raha kui ka aega, oli mitu õppijat seisukohal, et kõrgkoolist otsitakse esmajoones uut, täiendavat teavet. Kui aine seda olulisel määral ei paku, eelistatakse valida muu kursus.

- *Kui õppejõud ei paku midagi, teen selle aine kiiresti ära või ootan, kuni tuleb mõni huvitavam andja...*

Kui õpitav eriala pole tehtava tööga isegi kaudselt seotud, tuleb õppimisele taustteabena kasuks loogika omandamine, mille järgi toimitakse töökohal – normid, reeglid, tööandjate ootused, mis on oluline ja ebaoluline, miks on mõtet õppida.

- *Igal juhul on töötamine õppimisele kasuks tulnud. Tean, kuidas asjad reaalselt käivad. Varem (eelmisses koolis – A. T.) õppides vaatasid õppimist teisiti.*

Samaaegsel õppimisel ja töötamisel nähti positiivset väljundit ka töö suhtes. Olulisena toodi esile tööga paremat toimetulekut tegurite kaudu, nagu

1) erialateadmiste ja oskuste täienemine, uued mõtted:

- *Õpingutest saab ideid, mis töökohal asju muutes elu kergendavad. Varem töökohal hea ja otstarbekas asjade korraldus tundub halvana pärast koolis vastava teema läbivõtmist/arutamist.*
- *“Märkamatu” täienevad erialased teadmised, paraneb oskus teha tööd.*

2) õpingutest saadav kindlustunne, analüüsi oskus:

- *Töökohal on mõnikord probleeme, millele ettevõttes ise lahendust ei leia. Kui kuulda arutelude käigus, et see pole midagi unikaalset, ning arutleda koos tasemel õppejõu ja grupikaaslastega lahenduste üle, on sellest töökohal kasu.*

- *Hakkad rohkem analüüsima ka tööl toimuvat ja julged enam ise oma arvamust avaldada, kuna sul on kooli näol (toetav) taust.*

3) koolist kaasa tulev toetav võrgustik:

- *Õpingukaaslaste ja ka õppejõudude näol on tegemist koostöövõrgustikuga, kellelt vajadusel töö asjades nõu küsida.*
- *Saad koolist võimalikke kliente ja koostööpartnereid.*

4) oskus kasutada aega, õppimisoskus:

- *Koolis omandatud õppimisoskust saab töös kasutada erinevate ülesannete lahendamisel.*
- *Omandad oskuse jagada end samal ajal mitme asja vahel.*

5) tööpinge maandamine:

- *Õppides satud teise õhkkonda, mis võimaldab paremini toime tulla ka pingelise tööga.*

Seega leiavad täiskasvanud õppijad ise, et töökogemus enne õpingute alustamist ja ka õpingutega paralleelselt lisab õpingutele mõnegi kiiduväärt nüansi.

Töö ja õpingute ühitamise negatiivsed küljed töötaja poolt vaadatuna

Negatiivseid külgi tõid õppijad esile oluliselt vähem. Kuigi üheaegselt töötamist ja õppimist hinnati raskeks, pidas enamik seda võimalikuks. Vaid mõningatel erialadel, kus praktiliste ülesannete maht on suur, võib töötamine kaasa tuua õpingute katkemise või tuttava näitel ka soovi vahetada tööd või eriala.

- *Samal ajal täie koormusega õppimist ja töötamist ei kujuta ette. Vähemalt Tartu Ülikoolis täppisteaduste alal, kus on tõsine õppekoormus.*
- *Ta õppis arstiteaduskonnas ja töötas samal ajal lastepoliklinikus, kus on suur vastutus ja ka õised valved. Pärast öövalvet on väga raske eksamile minna. Võib-olla suure koormuse tõttu on tal pärast viimaseid eksameid huvi ala vastu kadunud...*

Negatiivse poolena töö ja õpingute ühitamisel toodi välja

1) pidevat kiirust:

- *Kogu aeg on kiire: tööl, koolis, kodus. Kiiruse ja enda jagamisega harjub aja jooksul ära, kuid tavaliselt toimub see isikliku elu ja vaba aja arvelt.*

2) tunnet, et kas koolis ja/või tööl ei suudeta teha kõike soovitud mahus:

- *Ei koolis ega tööl jõua kõike teha nõnda palju, kui tahaks. Mingid tegematajätmised ja tähtajad on pidevalt meeles ja tekitavad süütuunnet.*
- *Kui oled õpingute tõttu töölt nädal aega eemal, kipub töös järg käest kaduma.*

3) vajadust aeg-ajalt või perioodiliselt lahkuda töö juurest enne tööpäeva lõppu.

Selleks, et leida tasakaalu töö ja õpingute vahel, peeti oluliseks sõlmida juhtkonnaga juba *eelnevad kokkulepped* saavutamaks vajalikku tööaja paindlikkust, nt võimalust enne tööpäeva lõppu lahkuda, olla reedeti koolis, osaleda õppesessioonil, et saavutada teatud kindlust koolis käimiseks.

4) õppemaksuks ja muudeks õpingutega seotud kulutusteks raha leidmise küsimust.

Peale sisuliste küsimuste tähendab töö ja õpingute ühitamine tavaliselt täiskasvanud õppija jaoks arvestust, kuidas rahaliselt **ise**, ilma riigi ja tööandja finantstoeta toime tulla. Lisaks elamiseks (ise ja ka pere) vajalike kulutuste katmisele tuleb täiskasvanud õppijal enamasti tasuda ka õpingute eest. Sellele lisanduvad sõidukulud õpingukohta ja tagasi, kaugematest paikadest pärit õppijatel elamiskulud koolis oleku ajal.

Töö tõttu pole kerge tulla toime eriala omandamiseks ette nähtud õppekavajärgse nominaalajaga, mistõttu võib õpinguperiood venida üle normaalaja. Osakoormusega õpe ei võimalda aga (küsitlusperioodil 2008. aastal) võtta õppelaenu, mis tekitab probleeme neile, kes on selle saamise võimalusega arvestanud.

Õppimise põhjendamine

Tavaliselt on tasemeõppes osalejatel olemas lühi- või pikaajalisemad töökogemused mitmes ettevõttes, sh enne õpingute alustamist. Töötamine annab järelemõtlemisaja oma tehtud ja edaspidiste valikute üle, kinnitades otsustatut või muutes seda. Osa otsustab vahetada eriala siis, kui õpingute ajal selgub, et see on midagi muud, kui esialgu arvati.

Meie läbi viidud süvaintervjuides kutse- ja kõrgkoolide täiskasvanud õppijatega, kellest pool õppis tasulises õppes, makstes oma õpingute eest ise, selgus, et kuigi teised õpivad küll riigieelarvelisel õppekohal, tundus töötamine õpingute kõrval neile ainuvõimalik lahendus.

Vaid 2 tasemeõppes osalejat oli alustanud õpinguid samas ettevõttes töötades, 10 oli tulnud vaatluse all olnud ettevõttesse hiljem, pärast õppima minekut. See tähendab, et töökoht ja sealsed arenguvajadused olid õpingute ajendiks harva. Õppijad lähtusid töökohta valides pigem õpitavast erialast, otsides sellele vastavat töökohta, või valisid sellise töökoha, kus paindliku töörežiimi tõttu on võimalik olla sobivatel aegadel koolis. Ligi pool õppijatest omandas haridust teisel erialal kui eelnev lõpetatud või pooleli jäänud eriala. Lisaks kavatses osa õppijaid tulevikus pärast praeguste õpingute lõppemist jätkata õpinguid uuel erialal.

Küsisime ka kvantitatiivse uuringu ankeetküsitlusele vastajailt, mis põhjusel nad praegusi õpinguid alustasid. Kõigi riikide õppijail keskmiselt on täiskasvanuna haridustee jätkamise kaks kõige olulisemat põhjust soov “parandada oma teadmisi alal, mis mind huvitab” ja soov “saada diplom/tunnistus” (tabel 6). Haridustasemete vahel on siiski mõningaid erinevusi. Kutse- ja kõrghariduse omandajad hindavad õpitavat eriala rohkem, põhihariduse omandajaid huvitab tunnistuse saamine veidi vähem. Kutse- ja kõrghariduse omandajad jätkavad õpinguid (kellegi soovitusel või iseseisvalt) valitud kutseala omandamiseks ning on seetõttu kutsealast ka rohkem huvitatud. Põhikooli tunnistuse omanikele pakub tööturg kõige vähem võimalusi ja seetõttu on põhihariduse omandajad ehk mõnevõrra vähem huvitatud õpingute jätkamisest vaid tunnistuse saamiseks. Põhihariduse olemasolu aga avab ukSED kõrgematele haridustasemetele ja on seetõttu õppijatele üsna oluline.

Tabel 6. Õpingute jätkamise põhjuse olulisus haridustasemete lõikes², hinnangute keskmised skaalal 1–5 ja standardhälve

	ISCED 1+2 keskmine (St.D.)	ISCED 3 keskmine (St.D.)	ISCED 4 keskmine (St.D.)	ISCED 5+6 keskmine (St.D.)	KOKKU keskmine (St.D.)
Parandada oma teadmisi alal, mis mind huvitab	3,96 (1,07)	3,90 (1,05)	4,20 (0,93)	4,26 (0,88)	4,08 (0,99)
Omandada igapäevaeluks vajalikke oskusi/teadmisi	3,99 (1,02)	3,91 (1,07)	3,91 (1,06)	3,73 (1,11)	3,88 (1,07)
Ennast ja teisi paremini tundma õppida	3,54 (1,14)	3,38 (1,20)	3,47 (1,18)	3,44 (1,16)	3,45 (1,17)
Saada vaheldust kodu ja töö rutinist	3,12 (1,28)	2,86 (1,30)	2,89 (1,32)	2,78 (1,25)	2,90 (1,29)
Igavust peletada	2,26 (1,22)	2,03 (1,17)	2,02 (1,14)	1,92 (1,11)	2,05 (1,16)
Kohata uusi inimesi	3,59 (1,19)	3,42 (1,21)	3,45 (1,20)	3,35 (1,18)	3,45 (1,19)
Ühiskonnaliikmena enam panustada/osaleda	3,36 (1,22)	3,23 (1,25)	3,36 (1,22)	3,23 (1,19)	3,29 (1,22)
Rohkem kogukonna heaks ära teha	3,20 (1,25)	3,04 (1,26)	3,19 (1,20)	3,11 (1,20)	3,13 (1,23)
Osaleda rühmategevuses (teistega koos õppida)	3,22 (1,22)	2,81 (1,21)	2,85 (1,17)	2,69 (1,15)	2,88 (1,20)
Saada diplom/tunnistus	3,86 (1,24)	4,08 (1,14)	4,10 (1,10)	4,01 (1,14)	4,02 (1,16)
Rohkem teenida	3,18 (1,31)	3,53 (1,23)	3,71 (1,14)	3,63 (1,18)	3,52 (1,23)
Teha oma tööd paremini	3,29 (1,30)	3,39 (1,27)	3,61 (1,24)	3,72 (1,18)	3,51 (1,26)
Leida tööd	3,34 (1,46)	3,23 (1,49)	3,32 (1,48)	2,83 (1,51)	3,17 (1,50)
Vähendada töönaosust kaotada töö	2,81 (1,39)	2,73 (1,39)	2,67 (1,40)	2,77 (1,41)	2,74 (1,40)
Alustada ise ettevõtlusega	2,56 (1,27)	2,59 (1,29)	2,56 (1,26)	2,31 (1,24)	2,50 (1,27)
Keegi soovitas õppima minna	2,91 (1,38)	2,69 (1,35)	2,58 (1,30)	2,40 (1,28)	2,63 (1,34)
Minu tööandja nõuab minult seda	2,34 (1,33)	2,19 (1,32)	2,12 (1,28)	2,18 (1,34)	2,21 (1,32)
Olin kohustatud (nt saamaks teatud toetusi või vältimaks töötust)	2,27 (1,35)	2,01 (1,27)	1,94 (1,24)	1,87 (1,26)	2,01 (1,29)

Allikas: arvutused projekti LLL2010 uuringu “Täiskasvanud õppijad formaalharidussüsteemis” põhjal

See ei kehti aga kõikides riikides. Lisas 1 tabelist 7 nähtub, et Belgias, Bulgaarias ja Norras on täiskasvanud põhihariduse omandajad tegelikult õpitavast samavõrra või isegi rohkem huvitatud kui kõrgematel tasemetel õppijad. Pooltes riikides erinevad kahe või enama haridustaseme õppurite arvamused selles, kui tähtsaks peetakse huvitava eriala õppimist.

² Vt ISCED 97 vasteid lisas tabelis A

Samuti on mõnes riigis (Austrias ja Eestis) tunnistuse saamine madalamal tasemel õppijate jaoks tähtsam. Praktiliselt kõikides riikides erines erineval haridustasemel õppijate suhtumine diplomi/tunnistuse saamiseni.

Jagasime selles uuringus õpingute jätkamise põhjused mitmesse suuremasse gruppi: isiklike saavutustega seonduvad põhjused, tööst või plaanitavast karjäärist tulenevad põhjused, tööandja või kellegi teise mõjul õppima asumine, ühiskonda panustamise soovi ajendil kooli astumine. Vaatame allpool lähemalt, kui oluliseks neid põhjusi peeti.

Üsna sageli nimetasid täiskasvanud õppijad õpingute alustamise põhjusena soovi omandada igapäevaeluks vajalikke oskusi/teadmisi. Üldiselt peetakse nende omandamist õpingute ajal seda määravamaks, mida madalamal haridustasemel õpitakse. Seega nõustuvad kõrghariduse omandajad selle väitega kõige vähem (eelkõige Tšehhis, Eestis ja Iirimaa), ilmselt seetõttu, et nad juba peavad end igapäevastes toimetustes piisavalt osavaks. Peale huvi teatud ala vastu ja soovi omandada igapäevaelus vajalikke oskusi ajendas täiskasvanuid üsna sageli õppima asuma **isikliku saavutuse** vajadus, nt soov “ennast ja teisi paremini tundma õppida”. Seegi ajend oli tähtsam põhihariduse omandajatele, kuid erinevusi haridustasemetel vahel esines ainult vähestes riikides. Venemaal väidavad täiskasvanud põhihariduse omandajad kõrgematel tasemetel õppijatest siiski harvem, et nad alustasid õpinguid enda ja teiste paremaks tundmaõppimiseks. Sama tendents ilmnes ka Eestis, Leedus, Sloveenias ning mõnevõrra Inglismaal ja Šotimaal, kuid haridustasemetel vahelised erinevused ei ole statistiliselt olulised. Võimalik, et enese tundmaõppimine õpingute põhjusena ei tundu tõsiseltvõetav – enese tundmaõppimisest saadavat kasu ei osata neis riikides siduda nt igapäevaelus toimetuleku või siis tööalase edukusega, ka ei pruugi see tunduda sedalaadi teadmise või oskuse, mida võiks erinevates olukordades rakendada.

Isikliku saavutuse kaht viimast tahku, “saada vaheldust töö ja kodu rutiinist” ning “igavust peletada”, nimetati haridustee jätkamise põhjusena harvem, kuid ka nende puhul on madalamatel haridustasemetel õppijate arvamused erinevad. Mida madalamal haridustasemel praegu õpitakse, seda sagedamini oli õpingute alustamise üheks ajendiks soov saada kodu ja töö rutiinist vaheldust ja/või igavus. Viimane põhjus mõjutas tasemehariduses osalemise otsust siiski tabelis 6 ja lisas 1 asuvas tabelis 7 esitatud muudest põhjustest palju vähem.

Lähemalt vaadates märkame, et Eestis ja Leedus on just kutsehariduse omandajad need, kes teistest sagedamini väidavad, et õppimine annab neile võimaluse saada vaheldust kodu ja töö

rutiinist. Selle põhjuseks võivad olla sugudevahelised erinevused: Eestis ja Leedus oli kutseharidust omandavate vastajate hulgas rohkem naisi kui teistel haridustasemetel õppijate seas. Naised võivad tunnetada töö ja kodu vahelist rutiini teravamalt, sest nende õlul on enamik kodutöödest. Teistes riikides ei ole sellist sugudevahelist erinevust siiski märgata.

Õpingute alustamise põhjuste hulgas peeti märkimisväärselt oluliseks **tööga seotud põhjusi**. Paljud kõrgematel haridustasemetel õppivad täiskasvanud väitsid, et neid ajendas õpinguid jätkama soov “rohkem teenida” ja “teha oma tööd paremini”. Harvemini nimetati põhjusena lootust “leida tööd” ja “vähendada tõenäosust kaotada töö”.

Üldiselt on kaks esimest põhjust olulisemad kõrgematel tasemetel õppijatele ja kaks viimast madalamatel tasemetel õppijatele. Sellist tulemust võib selgitada ka asjaoluga, et paljud kõrgematel tasemetel õppijad ilmselt juba töötavad ning seega soovivad omandada paremaid oskusi ja loodavad palgatõusule või edutamisele. Madalamatel tasemetel õppijad on aga tõenäolisemalt töötusijad või kahtlevad rohkem, kas nad suudavad olemasoleva töö säilitada, sest neil puudub vastav haridus. Aga ka siin on erandeid. Tšehhis ja Ungaris on madalamatel haridustasemetel õppijad sagedamini need, kes loodavad rohkem teenida. Bulgaarias, Eestis ja Leedus haridustasemete vahel suuri erinevusi ei esinenud, kuid põhihariduse omandajad on kõige halvemas olukorras ja parem teenistus motiveerib neid mõnevõrra vähem. See võib tähendada, et seal põhihariduse omandajad ei eeldagi, et nad hakkavad pärast põhikooli tunnistuse saamist korralikult teenima. Samas võib ka oletada, et postsotsialistlikes riikides on teenistus esmatähtis kõikidel haridustasemetel õppijate jaoks ja madalamal haridustasemel õppijad ei eristu teistest.

Austrias, Ungaris ja Šotimaal motiveerib soov teha oma tööd paremini põhihariduse omandajaid edasi õppima sama sageli kui kõrghariduse omandajaid. Samas ei ole mitte kõikjal just madala kvalifikatsiooniga inimesed need, kes õpivad lootuses leida töö. Selles suhtes erinevad teistest riikidest Belgia, Inglismaa ja meie vastajate valimi piires ka Šotimaa õppijad. Belgias ütlesid põhihariduse omandajad ka kõige harvem, et nad alustasid õpinguid kartuses kaotada praegune töö. Enamikus riikides selle poole pealt haridustasemete vahel erinevusi ei esinenud.

Kokkuvõttes võib eeldada, et majandusliku stabiilsuse või kasvu aegadel ei ole töö kaotamise kartus täiskasvanud õppijate jaoks õpingute alustamise põhjusena nii oluline. Mõistmaks paremini olukorda teatud riikides, esitame siinkohal nende tööhõivenäitajad. Belgia, Ungari

ja Inglismaa valimites on põhihariduse omandajate tööhõive kõige kõrgem (u 60%). Šotimaal on kõikidel haridustasemetel õppijad suhteliselt vähem tööga hõivatud (u 20% põhi- ja keskhariduse omandajatest, 10% kutsehariduse omandajatest ja 40% kõrghariduse omandajatest) ning ainult vähesed otsivad tööd. Ankeedis pakuti täiskasvanud õppijatele õpingute alustamise põhjusena välja ka soovi “alustada ettevõtlusega”. Enamasti seda õpingute alustamise põhjusena ei nimetatud, eriti harva tegid seda kõrghariduse omandajad. Üldiselt on kõrghariduse omandajad vanemad ja seega ilmselt teadlikumad ettevõtlusega seotud ohtudest ja raskustest. Samuti arvatakse, et mõnikord on ettevõtlusega alustamine võimalus vältida töötust, mis on kõrghariduse omandajate seas väiksem.

Järgmiseks vaatame, kuidas mõjutavad õppima mineku otsust **tööandjad** (“minu tööandja nõuab minult seda”). Tulemuste keskmise põhjal (tabel 6) võib järeldada, et tööandja nõudmine on õpingute alustamisel suhteliselt väikese tähtsusega. Kui aga õppima asumist nõudis tööandja, siis kehtis see pigem põhihariduse omandajate kohta. Belgias on olukord aga huvitaval kombel vastupidine: põhihariduse omandajad nimetasid tööandja nõudmist õpingute alustamise põhjusena palju harvem kui kõrgematel haridustasemetel õppijad. Rohkem kui pooles riikidest haridustasemete vahel suuri erinevusi ei esinenud, kuid põhihariduse omandajad on siiski selle põhjuse nimetamisel esirinnas (lisa 1, tabel 7), st nad vastasid sagedamini, et nende tööandja nõuab alg- või põhihariduse omandamist.

Lisaks tööandja nõudmisele küsiti õppijatelt, kas nad olid kohustatud õpinguid alustama või tegid seda kellegi soovitusel. Need ei olnud küll täiskasvanud õppijate hulgas valdavateks põhjusteks, kuid mida madalam on õppija haridustase, seda tõenäolisemalt on õpingute alustamise põhjuseks (vähemalt osaliselt) **sotsiaalne kontroll**, sest vastajal on soov või vajadus vastata kellegi teise seatud eesmärkidele. Belgia oli siin jälle erand, sest põhihariduse omandajad tundsid sagedamini kui kõrgematel tasemetel õppijad, et nad olid kohustatud õppima või tegid seda kellegi soovitusel. Belgia on meie valimis erandlik osaliselt seetõttu, et ka kunsti- ja keeleõpinguid käsitatakse tasemeharidusena ja seega on Belgia ISCED 2³ taseme õppijad sageli vanemad kui teistes riikides ja on juba omandanud kõrgema haridustaseme.

Tundub, et täiskasvanud põhihariduse omandajad kalduvad sagedamini õppima **kogukonna või ühiskonna** mõjutusel. Nad ütlesid sagedamini, et üks õpingute alustamise põhjusi oli

³ Vt ISCED 97 taseme seletust lisas 1 tabelis A

võimalus osaleda rühmatöös, kuigi see põhjus ei ole täiskasvanud õppijate seas eriti levinud. Postsotsialistlikes riikides (v.a Bulgaaria) haridustasemetel vahel erinevusi ei esinenud, kuid rühmatööd kalduvad siiski eelistama madalamatel tasemetel õppijad. Seda kinnitab ka nõustumine väitega, et õppimise põhjuseks on võimalus kohata uusi inimesi. Põhihariduse omandajad nimetasid seda põhjust sagedamini kui kõrghariduse omandajad. Tundub, et kõrgematel tasemetel õppijad on individualistlikumad või lihtsalt peavad haridustee jätkamise muid põhjusi tähtsamaks. Sellele vaatamata on riike, kus olukord on vastupidine. Tšehhis, Eestis, Leedus ja Venemaal meeldib uute inimestega kohtumine madalaimal tasemel õppijatele vähem kui kõrgematel tasemetel õppijatele.

Põhi- ja kutsehariduse omandajad seostavad õppimist ka võimalusega olla aktiivsem ühiskonnaliige ja kodanik: “rohkem kogukonna heaks ära teha” ja “ühiskonnaliikmena enam panustada/osaleda”. Belgias aga on see põhjus olulisem kõrghariduse omandajate jaoks. Venemaal, Leedus ja Eestis (viimasel kahes on erinevused siiski marginaalsed) ei ole põhihariduse omandajate jaoks kogukonda panustamine nii oluline. Eestis on ühiskondlik aktiivsus täiskasvanuhariduses osalemiseks põhi- ja kutsehariduse omandajatele vähem tähtis kui kesk- ja kõrghariduse omandajatele, kuid erinevus ei ole oluline.

Vaadeldes õppima mineku põhjusi Eestis vastavalt õppijate tööhõive staatusel (tabel 8), nähtub, et veidi alla poole tööga hõivatud õppijatest alustas õpinguid peamiselt isiklikel põhjustel, samas kui 2/3 mittetöötavatest õppijatest tegi seda muudel ajendeil. Seega ei tähenda palgatööl olemine tingimata seda, et inimene alustab õpinguid tööga seotud põhjustel. Töö puudumine aga tähendab, et õppima minnakse pigem isiklikel kui tööga seotud põhjustel (töö leidmiseks, ettevõtlusega tegelemiseks). Õppimist seostatakse pigem enda arengu kui karjääriga.

Tabel 8. Õpingute alustamise peamised põhjused Eesti vastajate tööhõivestaatusel lõikes (%)

Õpingute alustamise peamine põhjus		
	Isiklik, ei ole tööga seotud	Tööga seotud
Töötab	47,1	52,9
Ei tööta	61,4	38,6
KOKKU (%)	54,7	45,3
KOKKU (N)	598	495

Millised on siis täpsemalt õpingute alustamise põhjused? Teoreetilistes käsitlusviisides eristatakse väliselt kontrollitud (väliseid) ja välistingimustest sõltumatuid (sisemisi) põhjusi (tabel 9).

Tabel 9. Õpingute alustamise kontrollitud (välised) ja sõltumatud (sisemised) põhjused Eesti vastajate tööhõive lõikes (%)

	Töötab	Ei tööta	KOKKU (%)	KOKKU (N)	
Kontrollitud ajendid: õpin peamiselt selleks, et ...					
saada diplom/tunnistus	81,7	88,3	85,3	944	
teha oma tööd paremini	69	63,4	66	730	
rohkem teenida	60,6	58,5	59,5	660	ns
vähendada töenäosust kaotada töö	42,9	48,1	45,7	504	ns
leida tööd	32,5	54,3	44,1	488	
keegi soovitas õppima minna	29,7	38,5	34,4	381	
minu tööandja nõuab minult seda	11,5	9,1	10,2	112	ns
olin kohustatud (nt toetuste saamiseks või töötuse vältimiseks)	7,9	12,9	10,6	117	
Sõltumatud ajendid: õpin peamiselt selleks, et ...					
parandada oma teadmisi alal, mis mind huvitab	82,1	73,7	77,6	866	
omandada igapäevaeluks vajalikke oskusi/teadmisi	65,2	75,7	70,8	785	
kohata uusi inimesi	56,6	61,6	59,3	657	ns
ennast ja teisi paremini tundma õppida	54,5	55	54,8	608	ns
saada vaheldust kodu ja töö rutiinist	49,4	42,1	45,5	504	
ühiskonnaliikmena enam panustada/osaleda	44,2	49,2	46,9	512	ns
osaleda rühmategevuses (teistega koos õppida)	33,8	37,2	35,6	395	ns
alustada ise ettevõtlusega	28,7	35,8	32,5	359	
rohkem kogukonna heaks ära teha	27,1	28,7	27,9	311	ns
igavust peletada	14,8	19,8	17,5	194	

Töötavate või mittetöötavate õppijate arvamuste vahel ei esinenud olulisi erinevusi näiteks järgmiste, üsna sageli nimetatud põhjuste puhul: soov saada diplom/tunnistus, teha oma tööd paremini, teenida rohkem. Mõnes suhtes olid tulemused siiski huvitavad, nimelt üle poole mittetöötavatest ja ka kolmandik töötavatest inimestest oli õpinguid alustanud selleks, et leida töö. 30% töötavatest õppijatest ja ligi 40% mittetöötavatest õppijatest mõonis, et keegi teine oli soovitanud neil kooli tagasi minna. Aga ainult 10% nii töötavatest kui ka mittetöötavatest õppijatest ütles, et õppima asumist nõuab (tulevane) tööandja, 8% töötavatest õppijatest ja

13% mittetöötavatest õppijatest kinnitas, et pidi õppima asuma muudel põhjustel, nt koondamise vältimise kartuses või toetuste saamiseks.

Analüüsist ilmneb, et välised ajendid on täiskasvanute koolipinki tagasitoomisel väga määravad (mõned neist kehtivad 60–85% täiskasvanud õppijate puhul) ning olgugi et töötavate ja mittetöötavate õppijate arvamuste vahel on statistiliselt olulised erinevused, ei erine need tegelikult kuigi palju, eelkõige kui võtta arvesse see, et töö leidmine oli tähtis nii mittetöötavate õppijate kui ka (mõnevõrra üllatuslikult) kolmandiku töötavate õppijate jaoks.

Sõltumatuid, sisemisi ajendeid vaadeldes võib näha, et pool neist on olulised enam kui poole valimi jaoks (45–78%), kuigi töötavate ja mittetöötavate õppijate arvamused olid siiski märkimisväärselt erinevad: kui iga neljas töötav õppija ütles, et ta lihtsalt tahtis parandada teadmisi alal, mis teda huvitab, siis mittetöötajatest nõustus selle väitega vähem vastajaid. Samuti usuvad töötavad õppijad vähem, et tasemeharidus annab neile igapäevaeluks vajalikke oskusi (65% võrreldes 75% mittetöötavate õppijatega). On siiski huvitav, et 28% töötavatest õppijatest ja 36% mittetöötavatest õppijatest läks õppima selleks, et olla ettevõtlusega alustamiseks paremini ette valmistatud. Veidi enam kui veerand täiskasvanud õppijatest usub, et saab pärast õpingute lõpetamist kogukonna jaoks rohkem ära teha, ning üllatavalt alustas iga seitsmes töötav õppija ja iga viies mittetöötav õppija õpinguid igavuse peletamiseks.

Kui veendunud ollakse õpingute edukas lõpetamises?

Tulemused on julgustavad, sest kõikides uuritud riikides on enamik täiskasvanud õppijatest veendunud, et lõpetab õpingud, kuigi haridustaseme tõusuga suureneb veidi ka kindlustunne (tabel 10).

Tabel 10. Kindlustunne ja toetuse tajumine haridustasemete lõikes⁴: hinnangute keskmised skaalal 1–5 ja standardhälve

	ISCED 1+2	ISCED 3	ISCED 4	ISCED 5+6	KOKKU
	keskmine (St.D.)	keskmine (St.D.)	keskmine (St.D.)	keskmine (St.D.)	keskmine (St.D.)
Mu pere suhtub mõistvalt sellesse, et ma õpin	3,87 (1,18)	4,15 (1,05)	4,19 (0,98)	4,28 (0,95)	4,13 (1,05)
Mu sõbrad julgustavad mind õpinguid jätkama	3,72 (1,15)	4,01 (0,99)	4,04 (0,96)	4,02 (0,94)	3,95 (1,02)
Ma olen veendunud, et ma suudan need õpingud edukalt lõpetada	4,23 (0,82)	4,30 (0,81)	4,32 (0,77)	4,35 (0,77)	4,30 (0,79)
Varasemate õpingutega seotud halvad kogemused vähendavad minu soovi praegusi õpinguid jätkata	3,65 (1,25)	3,79 (1,22)	3,95 (1,12)	4,08 (1,07)	3,88 (1,18)
Minu tööandja kannustab mind praegusi õpinguid jätkama	2,73 (1,36)	2,86 (1,34)	2,79 (1,33)	3,03 (1,34)	2,86 (1,35)

Allikas: arvutused projekti LLL2010 uuringu “Täiskasvanud õppijad formaalharidussüsteemis” põhjal

Olulised erinevused haridustasemete vahel esinesid siin ainult kolmes riigis (vt lisas 1 tabelit 11): Bulgaarias on põhihariduse omandajad ning Leedus põhi- ja keskhariduse omandajad õpingute edukas lõpetamises vähem veendunud, Ungaris on aga kõrghariduse omandajad tunduvalt kindlamad kui madalamatel haridustasemetel õppijad. Täiskasvanud õppija usk õpingutega toimetulekusse tuleneb ilmselt ka sellest, et õppima asumisel on ületatud nii mõttelisi kui ka reaalseid raskusi ning juba tehtud pingutused tekitavad soovi seatud eesmärgid täielikult saavutada. See aspekt näib seonduvat pigem elukaare etapi ning vähem riigi institutsionaalse korraldusega.

Õpingutega seotud probleemid

Kuigi uuringus osalenud õppijad on mitu täiskasvanuna õppimisega seotud muret juba ületanud – sest nad jätkavad hariduse omandamist –, on nende teel veel palju takistusi. Kõikidel tasemetel on suurimaks probleemiks ajapuudus, sest enamik täiskasvanud õppijatest peab õppimise ühitama teiste elusfääridega. Sageli on peamisteks tähelepanu vajajateks töö ja pereelu.

⁴ ISCED 97 vastes lisas 1 tabelis A

Uuringu üheks eesmärgiks oli teha kindlaks, millised on täiskasvanud õppijate jaoks suuremad õpingutega seotud probleemid. Enamik õppijaid ütles, et õppimise ajal on neil esinenud vähemalt mõni järgmistest probleemidest: transpordiprobleem, raskused lapsehoiu korraldamisega, rahalised probleemid, õpingute toimumise ebasobiv aeg, liiga vähe aega õppimiseks, vähene ettevalmistus, raskused nooremate õppijatega sammu pidamisel ja pereprobleemid. Eestis on paljud õppijad tööga hõivatud, seetõttu lisasime küsimustikku vastusevariandi “suur koormus põhitööl”. Siinkohal toome andmed lähtudes Eesti täiskasvanud õppijate vastustest, kuid kokkuvõttes võib öelda, et teiste riikide tulemus ei erine üldjoontes Eesti tulemusest (vt peamiste raskuste esinemissagedust riikide lõikes lisas 1 tabelis 15).

Kõige suuremaks mureks on täiskasvanud õppijate jaoks ajapuudus: 48% ütles, et õppimiseks ei jää piisavalt aega. Paljudel oli rahalisi raskusi (39%), õppimist takistasid suur töökoormus (35%) ja transpordiprobleemid (29%). Üsna sageli nimetati ka pereprobleeme (20%) ja vähest ettevalmistust praegusteks õpinguteks (26%), mõned õppijad ütlesid, et neil on raskusi lapsehoiu korraldamise (18%) ja nooremate õppijatega sammu pidamisega (13%). Üldiselt haridustasemete vahel suuri erinevusi ei esinenud, kuid kui põhi-, kesk- ja kutsehariduse omandajate jaoks olid kõige põletavamateks probleemideks aeg, raha ja transport, siis kõrghariduse omandajad nimetasid transpordi asemel peamise probleemina õpingute ebasobivat aega (42%). See tähendab ilmselt, et kõrghariduse omandajad püüavad jagada oma aega õpingute, töö ja pereelu vahel sagedamini kui madalamatel tasemetel õppijad ning see võib osutuda üpris keerukaks.

Väga vähestel oli ette tulnud rohkem kui seitse õpingutega seotud probleemi. Kahjuks on nelja kuni kuue probleemiga pidanud rinda pistma suur osa täiskasvanud õppijatest, eelkõige kõrghariduse omandajad, kellest peaaegu 40% möönis, et probleeme on olnud palju. Huvitaval kombel tundub alg- ja põhihariduse omandajatel olevat vähem muresid: pea 30% neist väitis, et neil pole midagi esile tuua, pool tunnistas ühe kuni kolme probleemi olemasolu ja umbes 20% ütles, et neil on täiskasvanuhariduses osalemise ajal ette tulnud neli kuni kuus loetletud murekohta. Võimalik, et selle põhjuseks on õpingute koolipoolne korraldus, mis põhihariduse tasandil on ehk reglementeeritum. Tabelist 14, kus on toodud probleemide kogemine vastavalt haridustasemele, selgub, et eriti kõrghariduse omandamisel tajutakse probleeme enam, erandiks nooremate õppijatega sammu pidamiseks pingutamise vajadus.

Tabel 14. Täiskasvanud õppijate õppimist takistavad tegurid vastavalt praeguste õpingute haridustasemele (%)

TAKISTUSED	Põhi- haridus	Kesk- haridus	Kutse- haridus	Kõrg- haridus
Transpordiprobleem	19,2	19,7	21,9	24,9
Raskused lapsehoiu korraldamisega	13,5	15,6	15,7	17
Rahalised probleemid	27,5	30	37,5	38,2
Õpingud toimuvad ebasobival ajal	13,8	15,6	19,3	29,2
Õppimiseks on liiga vähe aega	31,9	43,6	43,8	59,6
Praegusteks õpinguteks vähene ettevalmistus	19,9	21,6	19,6	23,5
Raskused nooremate õppijatega sammu pidamisel	14,5	10,4	10,7	8,6
Perekondlikud probleemid	15,4	13,1	14	13,2

Milliseid strateegiaid rakendavad töötajad, et õpingute ja töö ühitamisest tuleneva pingelise elutempoga toime tulla? Lahendus on individuaalne, kuid enamasti eeldatakse kõigilt, nii õppijatelt kui ka pere liikmetelt, kohanemist ja valikute tegemist. Lihtsam on see neil, kel pere puudub:

- *Kuni peret pole, on võimalik pühenduda täielikult tööle ja õpingutele. Vaba aega eriti ei jää. Pole võimalik teha spontaanseid otsuseid oma vaba aja sisustamiseks (vastajaks oli mees – A. T.).*
- *Üksikuna saab sellist elu elada. Muidu on vaja teise inimese jaoks aega leida. Kui lapsed oleks, siis küll ei saaks niimoodi. Tahan ise oma lapsed üles kasvatada, mitte vanaema kasvatada jätta (vastajaks oli naine – A. T.).*

Kui taolise intensiivse eluga on harjutud, võib seda ka nautida:

- *See on parem, kui lakke vahtida ja mõelda, mida teha, minna kinno või... Mulle meeldib, kui mul on päev maksimaalselt täidetud, see algab hommikul kell 8 ja lõpeb õhtul kell 11 (vastajaks oli mees – A. T.).*

Pere olemasolul tuleb arvestada abikaasa/elukaaslase mõistva suhtumisega, sest tolle õlule jääb tavalisest enam tegelemine lastega. Ise püütakse kodu, töö ja õpingute vahel tasakaalu leida ning ette võtta just nii palju, kui suudetakse kanda.

- *Mul on noormees, ega talle ei meeldi, et ma nii hõivatud olen. Samas ta teab, et ma tahan edukaks saada, karjääri teha.*

- *Püüian kella viiest lapse lasteaiast ära tuua, olla lastega enam siis, kui olen kodus. Naine on sagedamini lastega nädalavahetustel, kui mina olen ära koolis.*
- *Töö, õpingute ja isikliku elu ühitamine on teatud valikute tegemine. Inimene ise teeb oma valikud vastavalt huvile ja see on tavaline elu. Hetkel raske võib hiljem olla parim. Arvesse lähevad nii töö, õpingud kui ka pere, kus kasvab väike laps. See on jagamine, mida iga inimene teeb oma suutlikkuse piires nii, et ta saaks kõigi ette võetud asjadega täismahus hakkama. (...) Oluline on võtta asju ette jõukohasel määral.*

Naiste jaoks on üks võimalus ka lõpetada õpingud enne laste sünnitamist või lükata need aega, mil lapsed juba sedavõrd suured ega vaja nii palju ema tuge.

- *Kui oleks väikesed lapsed, oleks selline kooliskäimine julm. Õppimisel pole vanusepiiri, küll aga laste vanusel, mis tähendab, et tuleb noorelt lapsed sünnitada.*

Mis siis innustab niivõrd intensiivselt erinevaid elusfääre ühendama? Olgu õppima asumise ajendiks huvi pakkuv, enda jaoks perspektiivikas ala, täiendav vajadus omandada alal töötamiseks uusi teadmisi või soov olla tööturul konkurentsivõimeline, peavad õppijad üldiselt esmajoonel silmas õpingutest tõusvat tulu tulevikus arenguvõimaluste avanedes praeguse tööandja juures või tööturul konkureerides.

- *Taolisel intensiivsel elul on ka tuleviku seisukohalt omad plussid. Tööandjate silmis on diplomil koos töökogemusega (eriti mitmekesisega) oluliselt suurem kaal. Kedagi ei võeta tööle ega maksta talle palka üksnes diplomi põhjal. Arvestatakse seda, mida oma teadmiste ja oskustega teha suudetakse.*

Pere, sõprade ja tööandja toetus

Järgmiseks küsiti õppijatelt, mil määral pere, sõbrad ja tööandja neid õppimisel toetavad ja julgustavad (tabel 10). Nagu arvata võis, tunnevad nad, et kõige rohkem saavad nad tuge perelt. Kahjuks tunnetasid madalamatel haridustasemetel õppijad pere toetust vähem. Võib-olla mõistsid vastajad toetuse all rahalist toetust ning kuna kohustuslik haridus on kõikides riikides tasuta, siis tundsid kõrghariduse omandajad, et neid toetatakse rohkem. Belgias, Bulgaarias, Tšehhis, Inglismaal, Ungaris ja Sloveenias on haridustasemetel vahel erinevused. Erandiks on Venemaa, kus just kutsehariduse omandajad olid need, kes nimetasid pere toetust teistest palju sagedamini.

Samuti tunnevad põhihariduse omandajad, et sõbrad ei kannusta neid eriti õpinguid jätkama. Võib oletada, et madalama haridustasemega või siis nooremad inimesed väärtustavad haridust vähem ja seetõttu ei innustata sõpru eriti. Võib-olla ei ole õppimine selles eluetapis eriti populaarne. Sõbrad toetavad põhihariduse omandajaid vähem (vt tabelit 10) Austrias, Belgias (sama palju kui keskhariduse puhul), Inglismaal, Ungaris, Leedus, Venemaal ja Sloveenias.

Tööd ja õpinguid ühitades kerkib paratamatult üles küsimus tööandja toetusest. Õpingute jätkamisel tunnetati seda aga teistega võrreldes kõige vähem (tabel 10). See on kooskõlas eelnevate vastustega õpingute alustamise põhjuste kohta (vt tabelit 9), sest tööandjad nõudsid tasemehariduse omandamist ainult üksikutel juhtudel. Mõnikord tööandja isegi ei teadnud, et töötaja omandab tasemeharidust, sest õpingud ei olnud seotud töötaja töö või ettevõtte tegevusalaga. Tööandjad tegelevad rohkem mitteformaalse õppega (kursused, seminarid jne).

Tavaliselt ollakse tööle tulles siiski kokku leppinud põhimõtetes, kuivõrd ja mis tingimustel võimaldatakse enesetäiendamist. Kokkulepped puudutavad

- paindliku töörežiimi kasutamist, mis võimaldab õpingutes osaleda;
- õpingutes osalemist osaliselt tööajast ilma töötasu säilimiseta;
- õpingutes osalemist osaliselt tööajast koos põhipalga säilimisega;
- õpingutes osalemist koos töötasu säilimisega tingimusel, et õppija teeb töö ära muul ajal;
- täiendavat tasulist või tasuta õppepuhkust.

Riikidevahelisi erinevusi välja tuues (vt lisa 1 tabelit 11) selgub, et põhihariduse omandajad tunnetavad tööandja toetust märksa vähem Austrias ja Belgias, seevastu Šotimaal ja Sloveenias toetavad tööandjad põhihariduse omandajaid rohkem kui kesk- ja kutsehariduse omandajaid. Bulgaarias kannustavad tööandjad põhi- ja keskhariduse omandajaid aga rohkem kui kõrghariduse omandajaid. Teistes riikides haridustasemetel vahel olulisi erinevusi ei esinenud.

Samuti küsiti täiskasvanud õppijatelt, kas **varasemate õpingutega seotud halvad kogemused** on vähendanud nende soovi õpinguid jätkata. Kuna põhihariduse omandajad suhtusid elukestvasse õppesse ja täiskasvanuharidusse üldiselt negatiivsemalt, ei ole üllatav

teada saada, et varasemate õpingutega seotud halvad kogemused mõjutasid neid teistest sagedamini. Seda võib jällegi seostada varases eas kooli poolelijätmisega, seda sageli õpetajatega suhtlemise probleemide tõttu. Põhjuseks võivad olla ka madalamatel haridustasemetel kasutatavad õppimis- ja õpetusmeetodid. Üle pooles riikidest olid haridustasemete vahelised erinevused selles osas statistiliselt olulised: põhihariduse omandajad olid varasemate halbade kogemuste tõttu õpingutest vähem huvitatud postsotsialistlikes riikides ehk Bulgaarias, Tšehhis, Eestis, Leedus, Venemaal ja Sloveenias, aga ka Inglismaal ja Šotimaal.

Nagu selgus süvaintervjuudest, õpitakse töö kõrvalt ka täiskoormusega päevases õppes, sageli majanduslikel põhjustel. Töötamist hinnatakse ka õppetöö seisukohalt kasulikuks: valikuid tehes ollakse teadlikumad ja nõudlikumad, osatakse omandatavat asetada konteksti jne. Samas on koormus töö ja õpingute ühitamisel suur.

Autoritest

EVE-LIIS ROOSMAA (MA) is a researcher in the Department of Social Stratification at the Institute of International and Social Studies, Tallinn University, and graduate student in sociology at Tallinn University, Estonia. She is also teaching various courses in sociology, especially in research methodology and quantitative analysis. Her main fields of study are education, labour markets and lifelong learning. She has published in books and journals on social justice issues and participation in non-formal learning.

Contact: Uus-Sadama 5, 10120 Tallinn, Estonia.

E-mail: roosmaa@tlu.ee

AUNI TAMM (MA) is a project manager in the Department of Social Stratification at the Institute of International and Social Studies, Tallinn University, Estonia, where she is currently working on her PhD thesis in sociology of education in the world of work. Over the years, she has been involved in wide number of research projects in private as well as public sectors, with excellent expertise in qualitative as well as quantitative study designs. Her research interests are connected to issues of lifelong learning, continuing education and career choices, as well as background- conditions of employer practices and human resource development strategies.

Contact: Uus-Sadama 5, 10120 Tallinn, Estonia.

E-mail: auni.tamm@gmail.com

TRIIN ROOSALU (MA) is a researcher in the Department of Social Stratification at the Institute of International and Social Studies, Tallinn University, Estonia; visiting fellow at the Institute for European Studies at Cornell University, USA; and graduate student in sociology at Tallinn University. Her research questions revolve around the impact that welfare regimes and institutional arrangements have on societies, especially societies in transition. She has studied and published on labour market participation, working time flexibility, parenting and work-family reconciliation, lifelong learning and work-studies reconciliation, distribution of individual-level as well as macro-level social capital, and normative discourses about work.

Contact: Uus-Sadama 5, 10120 Tallinn, Estonia.

E-mail: triin.roosalu@tlu.ee